SANAYİ TESİSLERİNİN ZEKÂTI

Muhsin DEMİREL, Diyanet

muhsin.demirel@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8863-8855

ATIF: Demirel, Muhsin, Sanayi Tesislerinin Zekâtı, CİLT: 14, SAYI: 28, 2021/2, ss.352-364

Öz

Zekâta tabi malları günümüzde genel anlamda iki kısma ayırmak mümkündür. Bir kısmı Hz. Peygamber döneminde mevcut olup zekâta tabi oluşu ve zekât oranları hadis rivayetleriyle beyan edilen mallar. Diğer kısmı o dönemde bulunmadığından zekâta tabi oluşu ve zekât oranları hakkında doğrudan hadis rivayetleri bulunmayan malî varlıklar. Sanayi tesisleri, Sanayi inkılabı sonrasında ortaya çıktığından bunların zekâtıyla ilgili hadis rivayetleri söz konusu değildir. Bu nedenle muasır İslâm hukukçuları, bu tesislerin ana sermayesinin zekâta tabi olup olmayışı konusunda farklı görüşler ileri sürdükleri gibi, gelirinden ne oranda zekât verileceği hususunda da farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Çağdaş İslâm hukukçularının bir kısmı sanayi tesislerinin safi gelirinden 1/10 oranında zekât verilmesi gerektiğini söylerken; bir kısmı bunların gelirinden 1/40 nispetinde zekât verilmesi gerektiğini söylemektedir. Diğer bir kısmı sanayi tesislerini ticaret malı hükmünde kabul edip, gelirinin ana sermayesine ilave edilerek toplamından 1/40 oranında zekât verilmesi gerektiğine inanmaktadır. Zekât hukuku açısından sanayi tesislerinin safi gelirinden 1/10 nispetinde veya ticari eşya gibi ana sermayesi gelirin ilave edilerek toplamından 1/40 oranında zekât verilmesinin fikhî kurallara daha uygun olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Zekât, mal, sanayi, ana sermaye, emek, oran.

The Zakat of Industrial Facilities

Abstract

It is possible to divide the goods of zakat into two parts in general. Some of them are the goods that their zakat rate and belonging to zakat were declared by the hadith narrations in the period of Prophet. Since the other part did not exist at that time, they are financial assets that don't have any direct hadith narrations about belonging to zakat and their rate of zakat. Since industrial facilities emerged after the Industrial Revolution, there are no hadith narrations regarding their zakat. For this reason, contemporary Islamic jurists put forward different opinions about whether the main capital of these facilities belongs to zakat or not, but also show different approaches about how much zakat should be given from their income. While some of the contemporary Islamic jurists say that zakat should be given at the rate of 1/10 of the net income of industrial facilities; some of them say that zakat should be given at the rate of 1/40 of their income. Others consider industrial facilities as commercial goods and believe that zakat should be given at the rate of 1/40 of the total by adding their income to their main capital. It can be said that it's more appropriate to Islamic rules to give zakat at the rate of 1/10 from the industrial facilities' net incomes or 1/40 of the total by adding main capital income such as commercial goods in terms of zakat law.

Key words: Zakat, good, industry, main capital, labor, rate

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 05 Mayıs / May 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 18 Temmuz / July 2021

Yayın Tarihi / Published: 31 Temmuz / July 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Aralık / December

Cilt / Volume: 14 **Sayı / Issue:** 28 **Sez. / Pub Date:** Temmuz-Aralık, 2021/2 **Sayfa / Pages:** 352-364 **İntihal / Plagiarism:** Bu makale, intihal.net programıyla tarandıktan sonra, iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

GİRİŞ

Sanayi tesisleri Hz. Peygamber ile fikhın tedvin ve oluşum dönemlerinde bulunmadığından bunların gelirinden ne oranda zekât verileceği konusunda herhangi bir hadis rivayeti mevcut olmadığı gibi, sanayi devrimi öncesi dönemlerde yazılan klasik fıkıh kaynaklarında da bu konuda doğrudan bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle çağdaş İslâm hukukçuları, sanayi tesislerinden elde edilen gelirin zekât nispeti konusunda farklı yaklaşımlar sergilemekte olup konu hala tam netlik kazanmamıştır. Konunun biraz daha netliğe kavuşturulması düşüncesiyle bu makalemizi yazdık.

İslâm'ın beş şartından biri olan zekât, dinî bir vergi niteliğinde olup amacı toplumda sosyal ve iktisadi dengeyi tesis edip korumada katkı sağlamaktır. Bu özelliğinden dolayı içtimai ve iktisadi birçok yönü ve fonksiyonu haizdir. Zekâtın bu fonksiyonlarını icra edebilmesi, sağlıklı bir şekilde toplanıp sarf yerlerine dağıtılmasıyla ancak mümkün olur. Malî bir mükellefiyet olduğundan iktisadi şartların gelişmesine bağlı olarak zekâta tabi malî varlıklar da değişir, gelişir ve genişler. Sanayi devrimi öncesi dönemlerde iktisadi hayat sade olduğundan zekâta tabi olan malî varlıkların sınırlı olduğu bilinen bir husustur. Sanayi inkılabı sonrasında ortaya çıkıp hızlı bir şekilde gelişen, değişen ve farklı hüviyetler kazanan birçok mal türü ve gelir kaynakları, Hz. Peygamber dönemi ile fikhın tedvin ve oluşum dönemlerinde bulunmamaktaydı. Sanayi tesisleri de bu dönemlerde mevcut olmayıp daha sonra ortaya çıkan, gelişen ve büyüyen önemli gelir kaynaklarıdır. Günümüzün iktisadi şartlarında sanayi tesisleri, ekonominin can damarları konumunda olup genel ekonomi içinde büyük bir meblağ teşkil etmektedir. Gıda maddelerinin az bir kısmı hariç, insanlar arasında deveran edip ihtiyaçlarını karşılayan ürünlerin tamamı sanayi mamulleridir. Bu bakımdan sınaî servetin zekât oranı ve sanayi tesislerinin zekâta tabi olup olmayışı önemli bir konu olarak gözükmemektedir.

Biz burada ağırlıklı olarak sanayi tesislerinden kazanılan gelirden ne oranda zekât verilmesi konusunu irdelemeye çalışacağız. Zira zekât vermek veya toplamak ne kadar önemli ise, hangi malî sektörden ne oranda zekât verileceği veya tahsil edileceği konusu da o kadar önemlidir. Asıl konumuza geçmeden önce elde edilen gelirin kaynakları konusunda kısaca bilgi vermekte yarar mülâhaza etmekteyiz. Muasır iktisatçılar gelir/servet kaynaklarını doğal kaynaklar, emek, sermaye ve müteşebbis olmak üzere dört kısma ayırmaktadır. Buna göre geliri/serveti genel anlamda üç kısma ayırmamız mümkündür:

- A. Doğal kaynaklardan gelen gelir.
- B. Sermayeden gelen gelir.
- C. Emekten gelen gelir.

Doğal kaynaklar, hem toprağın kendisini hem de yer altında veya üstünde yer alan varlıkları kapsar. Örneğin tarımsal araziler, madenler, su, doğalgaz rezervleri, ormanlar denizler, göller ve benzerleri doğal kaynaklarını temsil eder. Emek, üretim sürecinde kullanılan bedeni ve fikri insan gücünü, sermaye, insan tarafından üretilmiş olan üretim mallarını temsil eder. Burada zekât nispetlerine tesir edebileceğini düşünerek emekten gelen gelir ile sermayeden kazanılan gelir arasında birtakım farklar olduğuna kısaca dikkat çekmek istiyoruz. Emekten gelen gelir ile sermayeden gelen gelir, kaynağı bakımından farklılık arz etmektedir. Emekten gelen gelir, ekseriyetle kişinin fiilen çalışmasıyla elde edilir. Kişi çalışmadığı veya çalışmadığı zaman gelir elde etme imkânı ortadan kalkar. Konu bağlamında gündelik işlerde çalışan bir işçi veya bir berber düşünebiliriz. Bunlar ancak bilfiil çalışınca para kazanma şansları vardır. Herhangi bir nedenden dolayı çalışmadıklarında gelirlerinin akışı durur. Buna karşılık bir fabrikadan veya kiralık gayrimenkulden gelen servet daha daimidir. Bu servetin devam etmesi için mal sahibinin bilfiil çalışması gerekmez. Kiralık gayrimenkul kullanıma müsait olduğu sürece daimi bir şekilde kira geliri devam eder veya edebilir. Bir sanayi tesisinden gelir sağlamak için de fabrika sahibinin bizzat çalışmasına ihtiyaç yoktur. Kişi fabrikasını yakınlarından biriyle veya tayin edeceği bir müdür ile çalıştırabilir. Buna ilaveten emekten gelen gelirden farklı olarak sermayeden gelen gelirin ana sermayesi de ayrıca önemli bir servettir.

Hadis rivayetleriyle zekâta tabi olup kendilerinden zekât tahsil edilen mallardan alınan zekât miktarı farklılık göstermektedir. Bu farklılık, gelir kazanmada harcanan emek ile malın

aslından/ana sermayesinden zekât alınıp alınmamasıyla alakalı bir husustur. Az emekle kazanılan gelir ile ana sermayesinden zekât alınmayan gelirin zekât oranı yüksek; çok emek harcanmakla elde edilen gelir ile hem gelirinden hem de ana sermayesinden zekât alınan malî varlıkların zekât oranı düşüktür. Bu bağlamda en az emekle elde edilen define/gömünün zekât oranı en yüksek olup 1/5'tir. *“Yağmur ve kaynak suları ile sulananlarda öşür (1/10 vergi), aletle sulama suretiyle yetiştirilen mahsulde yarı öşür (1/20 vergi) vardır.”* hadisinden de bu konu anlaşılmaktadır.

Sanayi tesisleri, Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkıp teknolojik imkânlarla çalışan ve büyüklüğü oranında servet kazanmaya vasıta olan fabrika ve tesislerdir. Sanayi tesisleri üç kısımda mütalaa edilebilir. Birinci kısım ham madde ve işçiler. İkinci kısım sanayi tesislerinin kurulu olduğu arsaları, binaları ve doğrudan üretime katkısı olmayan aksamı. Üçüncü kısım doğrudan üretim yapıp gelir kazanmaya vasıta olan makineler. Birinci kısımda yer alan ham madde hakkında daha sonra bilgi verilecektir. İşçiler ise zekâta konu olan bir varlık değildir. İkinci kısımda yer alan sanayi tesislerinin kurulu olduğu arsaları ve binaları doğrudan gelir getirmediklerinden zekâta tabi değildir, ancak üçüncü kısım olan sanayi tesislerinin üretim yapan makinelerinin zekâta tabi olduğunu söyleyen muasır İslâm bilginleri bulunmaktadır. Bu nedenle biz öncelikle sınaî servetin zekât oranı konusunda bilgi vermeye çalışırken, sanayi tesislerinin makinelerinin zekâta tabi olup olmayışı konusunu da işleyeceğiz. Zira konunun bütünlüğü açısından bu husus da önem arz etmektedir.

Sanayi kuruluşlar için “sanayi” ve “fabrika” kavramları kullanılmakta olup, bu kavramlar birbirine yakın bir manayı ifade etmektedir. Sanayi kavramı Arapçadan, fabrika kavramı ise İtalyancadan gelmektedir.

Sanayi, ağır sanayi, hafif sanayi ve yan sanayi olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır:

- a) Üretim araçlarını imal eden fabrikalara ağır sanayi,
- b) Çeşitli tüketim mallarını üreten tesislere hafif sanayi,
- c) Ana sanayiye yardımcı olan sanayi kollarına yan sanayi, denmektedir.

Burada sınaî servetten maksat üretim yapan tesislerden elde edilen gelirdir. Bu tesislerin demir, bakır, bor ve benzeri ham maddeleri işletip parça halinde üreten ağır sanayi, tekstil fabrikaları veya gıda fabrikaları olması arasında fark yoktur. Keza büyük miktarlarda gelir sağlayan fotokopi makineleri, ekmek fabrikaları, tomografi cihazları ve benzeri makineler de bu kapsamda değerlendirilebilir.

A. Sanayi Tesislerinin Zekâtıyla İlgili Görüşler

Sanayi tesislerinin zekâta tabi oluşu ve bunlardan elde edilen gelirin zekât oranı konusunda hadis rivayetleri bulunmadığından muasır İslâm bilginleri, sanayi tesislerinin zekâta tabi oluşu ve servetinin zekâtı nispetinde farklı görüşler ileri sürmüştür. Bu görüşleri dört grupta toplamak mümkün gözükmemektedir:

1. Sanayi Tesislerinin Gelirini 1/40 Oranında Zekâta Tabi Tutanlar

Şevkânî, Sıddık Hasan Han, Mahmud Şeltut ve Yusuf Kasım'a göre sanayi tesislerinin kendileri zekâta tabi değil, sadece geliri zekâta tabidir. Bu gelir, nisaba ulaşması ve yıllanması şartıyla % 2.5 oranında zekâta tabi olur. Mecmau'l-Buhusi'l-İslâmî'nin 1965'te Kahire'de düzenlediği 2. Konferans ile 1984 yılında Kuveyt'te tertiplenen 1. Konferansta da bu yönde bir görüş öne çıkmıştır. Kuveyt Zekât Kurumunun görüşü de bu yöndedir. Ğufeylî de doktora tezi olarak hazırladığı “Nevâzilü'z-Zekât” adlı eserinde, teşri döneminde mevcut olmakla birlikte kiralık binalar ile onların benzeri olan fabrikaların zekâtıyla ilgili delil bulunmadığını, insanların mallarının dinin korumasında olup delil bulunmadan herhangi bir maldan zekât alınamayacağını gerekçe göstererek bu görüşü tercih etmektedir. Açıkça belirtmemekle birlikte Din İşleri Yüksek Kurulu görüşünün de bu yönde olduğu anlaşılmaktadır. Kurul konuyla ilgili, “Üretim araçları zekâta

tabi değildir. Bunlardan elde edilen ürün veya gelir nisap miktarına ulaşır üzerinden bir yıl geçerse kırkta bir (% 2,5) oranında zekâtı verilir” şeklinde görüş beyan etmektedir.

Çağdaş iktisatçılardan Mahmud Ahmed bu konuda farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Ona göre prensipte sınaî servet ve ürünleri zekâta tabi olmakla birlikte bunlardan zekât alındığı takdirde Müslüman sanayicilerin iç ve dış piyasada gayrimüslim sanayicilere karşı rekabet gücünü azaltacağından sınaî servetten zekât alınmaması gerekir. Ona göre sınaî ve ticarî servete konan vergi (zekât) servet gelişimini önler; işsizliğe, satın alma gücünün zayıflamasına, üretim ve sermayenin daha da azalmasına yol açar. Bu ise İslâm’ın menfaatine aykırıdır. Zekâtın farziyetiyle ilgili nasslar/ayet ve hadisler ammu olup geliri olan her türlü malî varlıkların zekâta tabi olduğuna delalet ettiğinden Mahmud Ahmed’in sınaî ve ticarî servetin zekâttan muaf tutulmasını öngören bu görüşü isabetli gözükmemektedir.

Bu görüşü savunanlar iki delile dayanmaktadırlar:

1. Kitap veya Sünnetten gelir getiren her türlü malın zekâta tabi olduğuna delalet eden herhangi bir delil yoktur. Asıl olan insanların zimmetinin tekliften beri olup mallarının koruma altında olmasıdır. Açık nass bulunmadığı sürece bu asla muhalefet etmek caiz değildir. Zekâtı konusunda nass bulunmadığından fabrikaların binaları, malzemeleri ve üretim yapan makineleri zekâta tabi değildir.

2. Fabrikaları ziraî arazi veya nakliye işlerinde kullanılan *âmile* hayvanlara ve zekâttan muaf olan “aslı ihtiyaçlara” kıyas yapmak. Sanayi tesislerinin makineleri satmak için değil, aksine kendilerinden gelir elde etmek için bulundurulur. Bu nedenle *âmile* hayvanlar ile aslı ihtiyaçlar için kullanılan eşyalar zekâta tabi olmadığı gibi, sanayi tesislerinin makineleri de zekâta tabi değildir.

Bu delillere karşılık şunlar söylenebilir:

a. Fabrikaların zekâtıyla ilgili hususi nassın var olmayışı, fabrikaların zekâta tabi olmadığına delalet etmez, bunun için yeterli delil sayılmaz. Zira Hz. Peygamber kendi döneminde Arap toplumunda yaygın olarak bulunan tüm artıcı malların zekâta tabi olduğunu ve zekât oranlarını beyan etmiştir. Daha sonra ortaya çıkan diğer gelir getirici mallar ise buna kıyas edilerek zekâta tabi tutulacak ve benzerine göre muamele görecektir.

b. Sanayi tesislerini aslı ihtiyaçlar için kullanılan mallara kıyas etmek kıyas-ı maa’l-farıktır. Zira aslı ihtiyaçlar için kullanılan eşyalar ile sanayi tesisleri birbirinden farklıdır. Aslı ihtiyaçlar için kullanılan mallar, insanın ihtiyaçlarını karşılamak içindir, gelir amaçlı değildir, çoğunlukla bunların geliri de yoktur. Sanayi tesisleri ise gelir getirmeye yöneliktir, gelir getiren nâmi/artıcı mallardır ve birer zenginlik kaynağıdır.

c. Sanayi tesislerini *âmile* hayvanlara kıyas yapmanın ise iki nedenden dolayı isabetli olmadığı söylenebilir:

1. *Âmile* hayvanlarının zekâttan muaf olduğunu ifade eden hadis rivayetleri sahih olmadığından bu hüküm üzerine ittifak edilmemiştir. Katâde, Zuhri, İmam Mâlik Leys, Yahya b. Said el-Ensârî, Âdil Halife Ömer b. Abdülaziz, Hammâd b. Ebî Süleyman, Evzâi ve Zahirî hukukçularından Ebû Hasan b. el-Muğalles bu hükme muhalefet ederek *âmile* hayvanların zekâta tabi olduğunu söylemişlerdir.

2. Bu hadis rivayetleri sahih olsa dahi seri ve otomatik olarak üretim yapan sanayi tesisleriyle iş hayvanları birbirinden farklı hususiyetlere haizdir. Nakliye veya arazi işlerinde kullanılan *âmile* hayvanlar doğrudan gelir kazanmayıp servet elde etmek için birer vasıta. Serahsî’nin zekâta tabi mallar için belirlediği ölçüye göre doğrudan gelir kazanan vasıtalar zekâta tabi, doğrudan gelir kazanmayıp gelir kazanmaya vasıta olan malî varlıklar zekâta tabi değildir. Üretim yapan sanayi tesisleri doğrudan gelir getiren vasıtalar. *Âmile* hayvanlar ise gelir kazanmak için birer vasıta, aslı ihtiyaçlardan sayılabilir. Sanayi tesisleri ise birer zenginlik kaynağıdır, aslı ihtiyaçlardan sayılmaz.

Konuyu bir misal ile açıklamak gerekirse sürdüğü dönüm başına belli bir miktar para kazanan traktör ile sahibinin tarlasını sürmede kullanılan traktörü örnek olarak verebiliriz. Birincisi doğru-
dan para kazanırken, ikincisi tarladan mahsul almak için bir vasıta-
dır. Bu nedenle Serahsî'nin zekâta tabi mallar için belirlediği ölçüye göre birincisi zekâta tabi iken; ikincisi zekâta tabi de-
ğildir.

2. Dönen Sermaye + Kârı 1/40 Oranında Zekâta Tabi Tutanlar

Çağdaş yazarlardan Ahmed Ali, Şevki İsmail Şehhate ve Mehmet Erkal (ö. 1436/2015) sanayi tesislerinin bina ve makineler gibi duran aksamının zekâttan muaf olduğunu, buna karşılık ham madde, mamul veya yarı mamul mallar ile para ve kıymetli evrak gibi dönen sermaye + kârın % 2.5 oranında zekâta tabi olduğu kanaati taşımaktadırlar.

Erkal konuyla ilgili şunları söylemektedir: “Bizim kanaatimiz de sanayi sektöründeki üre-
tim makinelerinin ve diğer sabit sermayenin dışında her türlü giderlerin maliyet hesapları yapıla-
rak, borçlar çıkarıldıktan sonra alacaklar da dâhil dönen sermayenin ve kârın %2.5 oranında
zekâtının verilmesidir. Bizi/Erkal'ı bu kanaate aşağıdaki deliller götürmektedir:

1. Sanayi sektöründeki üretim makinelerini ziraî araziye kıyas yapmak uygun bir kıyas değildir. Çünkü bu makinelerin toprağa benzemeyen pek çok yönleri vardır. Toprak eskimez, yok olmaz, verimsiz hale gelmesi çok zordur. Sanayi makineleri ise çalıştıkça eskir, yıpranır ve kısa aralıklarla parçalarını değiştirme zorunluluğu ortaya çıkar. Sonunda devre dışı kalır. Günümüzün hızla gelişen teknolojisi bu makinelerin tamamen yenilenmesini de zorunlu kılar.
2. Toprak mahsulleri de zekât hukuku yönünden kâr ve kazançlara benzemez. Toprak ürünlerinin hasat zamanı zekâtı verildi mi ticaret malı olmadıkça, yıllarca ambarda kalsa artık bir daha zekâtı verilmez.
3. İslâm tarihinde evlerini, hanlarını, hamamlarını ve hayvanlarını kiraya verip gelir elde eden Müslümanlar vardı. Kaynaklarımızda Ahmed b. Hanbel'in kendi evini kiraya verip sadece kira-
sından zekâtını verdiği rivayet edilir.
4. Günümüzdeki sanayi sektörünün yatırımlarını ziraî sektörden çok ticarî alanda yapılan yatırım ve faaliyetlere kıyas etmek daha uygun olarak görülmektedir. Bu görüşe İstanbul Ticaret Odası da katılmış olmalıdır ki, İstanbul Sanayi Odası'na kayıtlı sanayicilerin tamamı, ticaret odasına da kayıtlıdır. Ticaret Odası'na kayıtlı üyelerin tamamı, sanayi odasına kayıtlı değildir. Bundan şu sonuç çıkmaktadır: Her sanayici, tüccar sayılmakta, her tüccar sanayici sayılmamaktadır.”
5. Bugün süper marketler teknik cihazlarla donatılıp büyük masraflarla işletilmekte ve büyük kazançlar elde etmektedir. Hiçbirisi mahalle bakkallarına benzememektedir. Böyle olmasına rağmen oralar yine de ticarî merkezlerdir ve ticaret malı zekâtına tabidir.”

Mezkûr delillere karşılık şunlar söylenebilir:

- a. Makinelerin aşınmasını, yıpranmasını ve bir zaman sonra değiştirilmesinin gerekeceğini gerek-
çe göstererek sanayi tesislerinin zekâta tabi olmadığını söylemek yeterli bir delil olduğu söylene-
mez. Çünkü makinelerin bakımı ve parça değişimleri fabrikanın gelirinden yapılmakta ve sanayi
tesisleri kendisini amorti edebilmektedir. Zekât hukuku açısından bir malın masraflı olması da o
malın tamamıyla zekâttan muaf olmasını gerektirmez, aksine zekât oranının düşmesine sebep
olur. Sulaması külfetli olup normalin üstünde emek gerektiren ekinlerin zekât oranının % 10'dan
% 5'e düştüğü hususu da hadis rivayetiyle sabittir. Müçtehit imamların tamamı da bunu kabul
etmektedir. Ayrıca uzun süre yaşama imkânı olmadığı, zaman zaman hastalık ve benzeri neden-
lerden dolayı bir kısmı telef olduğu halde müçtehitlerden hiç kimse bu durumu gerekçe göstererek
hayvanların zekâta tabi olmadığını söylememiş ve hayvanların zekâta tabi oluşu konusunda icma
oluşturmuştur.

Fabrikaların makine ve parça değişimleri de sanıldığı gibi mal sahibine fazla bir yük ge-
tirmemektedir. Manisa'nın Demirci ilçesinde halı dokuma fabrikası olan Gayret Halı sahibi Ah-

met Bakım'dan şifahi olarak aldığımız bilgiye göre birinci el sıfır olarak alınan bir makine, bakım yapılmadan beş yıl çalışabilir. Beş yıldan sonra iki veya üç yılda bir makinenin bakıma ihtiyacı olur. Düzenli bakımı yapıldığı takdirde de bir makinenin metalik ömrü 50 yıl civarındadır. Farklı sanayi sektöründeki makinelerin ömrü daha uzun veya kısa olabilir, ancak makinelerin bakım, onarım ve parça değişimleri fabrikanın gelirinden yapıldığından, yapılan bu harcamalar da düşüldükten sonra sanayi tesislerinin sâfi gelirinden, diğer bir ifadeyle elde kalan net kârdan zekât verileceği için mal sahibinin aleyhine bir durum söz konusu olmuyor. Dolayısıyla parça veya makine değişimini gerekçe göstererek sınaî servetin zekât oranını 1/10'dan 1/40'a düşürmek isabetli bir yaklaşım olarak gözükmüyor.

b. Sınaî serveti kira gelirine kıyas ederek sanayi tesislerinin % 2.5 oranında zekâta tabi olduğunu söylemek de güçlü bir delil olduğu söylenemez. Çünkü kira gelirinin 1/40 oranında zekâta tabi olduğuna dair hadis rivayetleri bulunmamakta, muasır İslâm bilginlerinden birçok kişi de kiralık binaların vasıf, kemiyet ve kullanım amacına bağlı olarak hükmünün değişeceği kanaatini taşımaktadır. Konuyla ilgili muasır fıkıhçılardan İbrahim Fuad şunları söylemektedir: “Asrımızda bilfiil gelir getirip büyüyen ve fikhî ihtihatların yapıldığı sırada bilinmeyen nema sahibi malları da zekâta dâhil etmemiz gerekir. Zira bunlar gelir temin etme maksadı ile kurulmuş tesisler, edinilmiş mallardır. Bu tesisler, tamamen sermayeyi büyütme, genişletme ve kâr etme gayesine dayalı olan mallardır. Bu gibi malları bir demircinin tezgâhı, bir marangozun aletleri ile kıyaslamamız mümkün değildir. Binaenaleyh bu malları da büyüyen mallar cinsinden kabul ederek bunların kendilerinden zekât vermek gerektiğini savunuyoruz. Zira bu tesisler ve binalar, birer zenginlik kaynağıdır, asli ihtiyaçları temin etmek amacıyla edinilmiş mallar değildir.”

c. Sanayicilerin Ticaret Odası'na kayıtlı olması ise, sanayi tesislerinin zekâta tabi olmasını ve zekât nispetlerini etkileyen bir neden değildir. Çünkü bir malın zekâta tabi oluşu veya zekât oranı haiz olduğu vasıflara bağlı olarak değişir, mal sahibinin vasıflarına bağlı olarak değişmez. Ayrıca sanayici, ürettiği malı satması hasebiyle tüccarlık vasfına da haizdir. Bu bakımdan Ticaret Odası'na kayıtlı olması tabiidir. Neticede fabrika sahibi, eşya alıp satan bir esnafa nazaran artı bir ekonomik değere haizdir. Bu da piyasa değeri milyonları bulan ve bizzat üretim yapıp büyük miktarlarda servet kazanılmasına vasıta olan sanayi tesislerinin makineleridir. Alıp satmak suretiyle ticaret yapan bir esnaf, hem malın kârından hem de ana sermayesinden zekât verdiği için 1/40 oranında zekât vermektedir. Dolayısıyla sadece fabrikasının net kârından zekât veren bir kişinin farklı oranda zekât vermesi icap eder, denebilir.

3. Sanayi Tesislerini Ticarî Mal Kabul Edenler

Çağdaş İslâm hukukçularından Mısırlı bilgin İbrahim Fuad, Refik Mısırvî ve Munzir Kahf, fabrikaları ticarî servet olarak kabul etmektedirler. Bunlara göre fabrikanın makineleri her yıl kıymetlendirilir, fabrikadan kazanılan sâfi gelir (net kâr) de buna ilave edilerek toplamından 1/40 nispetinde zekâtı verilir.

Bu görüşü savunanların delillerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Zekâtın vücubuna delalet eden nassların umumu.

Zekâtın farziyetine delalet eden âyetlerin tamamı umumi ifadelerle varit olduğu gibi, hadislerin önemli bir kısmı da genel anlamda zekâtın farziyetine delalet etmektedir. Nasslardaki bu umumdan her türlü malın zekâta tabi olacağı gibi bir mana anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili birçok âyet ve hadis rivayeti bulunmakla birlikte, konunun biraz aydınlığa çıkması için birkaç âyet ve hadisi zikretmek yeterli olacaktır:

“Onların mallarından, kendilerini onunla temizleyeceğin ve arındıracağın sadakayı (zekâtı) al...”, “Ey iman edenler! Kazandığının helalinden ve yerden sizin için çıkardığımızdan infak ediniz...”, “Onların mallarında isteyene ve mahrum olana (belli) bir hak (zekât) vardır.”,

“Malının zekâtını verdiğin zaman üzerindeki hakkı ifa etmişsin.”, “...Adam şöyle dedi: ‘Senin elçin mallarımızda zekâtın farz olduğunu iddia ediyor.’ Resûlullah (s.a.v.), ‘Doğru söyler.’ diye

buyurdu.”, “...Şayet onlar bu konuda da sana itaat ederlerse, onlara, Allah'ın mallarında, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilen bir sadaka (zekât) farz kıldığını kendilerine bildir...”

Yukarıdaki âyet ve hadislerin Arapça metinlerinde في أموالهم (emvalihim) mallarında kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime çoğuldur. Usûlcülere göre çoğul kelimeler, muzâf olarak veya el takısıyla kullanıldığı zaman umum ifade eder ve tahsis edilmediği sürece tüm efradını camidir. Bu âyet ve hadislerde de emval (mallar) kelimesi cem (çoğul) ve muzâf olarak kullanıldığından tüm malları kapsamaktadır. Herhangi bir malı bu umumun kapsamından çıkarmak için başka bir delil yani nass da bulunmamaktadır. Örneğin zeytin, bal veya elmanın zekâta tabi olmadığına dair herhangi bir âyet veya hadis rivayeti söz konusu değildir. Bu nedenle sanayi tesisleri de bu âyet ve hadislerin umumuna girmektedir. Dolayısıyla zekâta tabi olmalıdır.

2. Nâmi malları ticaret malına kıyas yapmak.

Bu görüşü savunanlar, aralarındaki ortak özellikten dolayı her türlü nâmi malı ticaret malına kıyas etmektedir. Bu ortak özellik malın artıcı vasfa haiz olması veya gelir elde etmeye vasıta olmasıdır. Sanayi tesisleri de bu özelliği taşıdığından ticarî servet gibi zekâta tabidir.

Çağdaş fıkıhçılardan Yunus Vehbi Yavuz da bu kanaati taşımaktadır. O, konuyla ilgili şunları söylemektedir: “İslâm şeriatı büyüyen ve gelir getiren mallardan zekât vermeyi farz kılmıştır. Koyun, deve, sığır gibi canlı varlıklar süt, peynir, yağ ve yün gibi ürünleri üretiyor, bu suretle sahibine gelir sağlıyorlar. Bu sebeple hem kendilerinden hem de ürünlerinden zekât vermek gerekiyor. Sınâi tesislerle büyük binalar ve büyük nakliye araçları da üretim araçlarıdır, fakat bunlar cansızdır. Hem bunların ürettikleri ürünlerle sağladıkları gelirler zekâta tabi olan hayvanlara nispetle kat kat fazladır, hem de kendileri mülk olarak daha değerlidir. Hayvanların hem kendilerinden hem de ürünlerinden ve gelirlerinden zekât alınıyor da sanayi tesisleri, kazanç için inşa edilmiş büyük bina ve nakliye araçlarının hem kendilerinden hem de ürettikleri mallardan ve sağladıkları gelirlerden neden zekât vermek gerekmesin? Koyunların bizzat kendilerinden ve ürünlerinden zekât alınıp da kocaman apartmanlar, gökdelenler, tırlar ve sanayi tesislerinden zekât almamak, İslâm'ın vergi adaleti ile birleştirilemez.”

4. Sanayi Tesislerini Ziraî Araziye Kıyas Edenler

Muasır İslâm bilginlerinden bazıları, aralarındaki benzerlikten dolayı sanayi tesislerini tarlaya kıyas yapmaktadırlar. Sabit olması hasebiyle sanayi tesisleri ile ziraî arazi arasında benzerlik bulunmaktadır. Böyle düşünen İslâm bilginlerine göre fabrikaların ana sermayesi/binaları ve makineleri zekâta tabi değildir, sadece geliri zekâta tabidir, ancak bu gelirin zekât oranı 1/40 değil, aksine toprak mahsulünün zekâtı gibi 1/10 veya 1/20'dir. Buna göre fabrikanın işçi, teknik personel, elektrik faturaları, devlete ödenen vergiler, makinelerin bakım, onarım, parça veya makine değişim harcamaları, servis araçlarının giderleri, ham madde satın alımı için yapılan ödemeler vs... tüm masraflar çıkarılıp safi gelirden zekât verilirse 1/10, masrafları çıkarılmadan gayr-i safi gelirden verilirse 1/20 nispetinde verilir. Bu görüşe göre sanayi gelirinde nisap şartı aranır, ancak yıllanma/hevalanu'l-havl şartı aranmaz. Bu görüşü Muhammed Ebu Zehre, Abdülvahhab Hallâf, Abdurrahman Hasan, Mustafa Zerkâ, Yusuf Karadâvî, Hayrettin Karaman, İbrahim Paçacı ve Emrullah Dumlu benimsemektedirler.

Muasır İslâm bilginlerinden Muhammed Ebû Zehre, Abdülvahhab Hallâf ve Abdurrahman Hasan, 1952 tarihinde Şam'da zekât konusunda verdikleri konferanslarında fukahâdan naklederek malları üç kısma ayırmışlardır:

1. Gelir amacı taşımayıp sahibinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan giyim elbisesi, ikamet edilen evler ve benzeri mallar. Bunlar zekâta tabi değildir.
2. Kâr etmek ve gelir kazanmak maksadıyla edinilen veya bu özelliğe haiz olan hayvanlar ve ticaret eşyası gibi varlıklar. Bu tür malî varlıklar fıkıhçıların ittifakıyla zekâta tabidir. Resûlullah (s.a.v.)'ın kendisinden zekât aldığı, diğer malların kendisine kıyas edileceği malî varlıklar da bunlardır.

3. Âmile hayvanlar ile hem kiralık hem de takı olarak kullanılmak amacıyla bulundurulmuş varlıklar. Bunların hükmünde İslâm bilginleri farklı görüşler beyan etmektedir.

Bu taksimi günümüzdeki malî sektörlere tatbik ettiğimizde bizi şu sonuca götürecektir: Fıkıhın tedvini döneminde nâmi mallar olarak bilinmeyen, fakat asrımızda nâmi mallar olarak bilinen, bilfiil neması ve geliri olan varlıkları, zekâta tabi malların kapsamı dâhilinde kabul etmemiz gerekir. Bu malî varlıklar:

a. Ana sermayeden sayılan ve gelir getiren teknoloji ürünü zanaat aletleri ile sanayi tesislerinin makineleri. Bu makineler, şahsi ihtiyaçları karşılamak amacıyla edinmiyor, aksine gelir kazanmaya yönelik olan nâmi varlıklardır, birer zenginlik kaynağıdır, doğrudan gelir getirmeye vasıta. Bunlar, bilek gücüyle çalıştırılan demircinin malzemeleri veya marangozun aletleri gibi değildir, doğrudan gelir kazanmanın vasıtaları olduğundan zekâta tabi olması gerekir.

Önceki fıkıhçılar kendi asrındaki zanaat aletlerini zekâta tabi tutmamışlar ise, bunun nedeni o dönemdeki aletlerin ilkel aletler olup kişinin zanaatı için asli ihtiyaçlardan sayılıyor olmasıydı. O dönemde üretim kişinin mahareti ve bilek gücüyle yapıldığından elindeki alet, nâmi mal sayılmıyor, üretim, zanaatkârın çalışması ve emeğinin bir neticesi olarak meydana geliyordu. Günümüzdeki fabrikaların makineleri ise bizzat gelir getiren mallardır, üretimi bunlar yaptığından zekâta tabidir. Bu görüşümüz klasik dönemde yaşayan fukahânın görüşüne muhalif değildir. Çünkü onlar bu alet ve makineleri görmediklerinden hakkında herhangi bir hüküm vermemişlerdir. Şayet bunları görseydiler onlar da dediklerimizin aynısını söyleyeceklerdi. Böyle söylemekle biz onların dediklerine muhalefet etmiş olmuyoruz, aksine onların görüşlerine göre tahric eder ve onların metodunu kullanırız.

b. Gelir getirmeye yönelik olan binalar. Bu binalar nâmi mal olup asli ihtiyaçlardan sayılmadığından zekâta tabi olması gerekir.

Bu görüşü savunanlardan Karadâvî bir ayrıntıya yer vermektedir ki bu da amortisman bedelinin zekât matrahından düşürülmesidir. O konuyla ilgili şunları söylemektedir: “Arazi ile gayrimenkuller ve sanayi tesisleri arasında fark vardır. Arazi daimi bir gelir kaynağıdır, zamanın geçmesiyle üretimi durmaz, çürüyüp yok olmaz. Sanayi tesisleri ise aşınır, yıpranır ve zamanla yok olur. Bu nedenle gayrimenkullerle sanayi tesislerini araziye kıyas etmemizin doğru olması için iktisatçıların uyguladığı metodu uygulamamız gerekir. Bu da yıllık amortisman bedelinin zekâttan düşürülmesidir. Buna göre şayet bir makinenin ömrü 30 yıl, değeri de 30 bin dolar ise her yıl bin dolar zekâttan muaf tutularak bununla atıl hale gelen makinenin yerine yenisi satın alınır.”

Karaman da bu görüşü tercih etme sadedinde şunları söylemektedir: “Eski fukahâdan Hanbelî Ebû'l-Vefâ İbn Akil, Mâlikî İbn Arabî gibi zevat satılık olmayıp kiraya verilen ziynet eşyası vb. malların asıl ve gelirlerinin 1/40 nispetinde zekâta tabi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu malların alım satım yoluyla el değiştirerek gelir sağlamayıp, kiralama veya işletme yoluyla kazanç getirmeleri, ticarî eşya kabul edilmelerine manidir. Gelirleri de, hareketli sermaye gelirlerine kıyas edilemez. Bu sebeple muasır İslâm bilginlerinden M. Ebû Zehre, Hallâf, Abdurrahman Hasan ve Karadâvî gibi zevatın bunları arı ve ziraî arazi gibi değerlendiren kira ve üretim gelirlerini 1/10 veya 1/20 oranında zekâta tabi tutmaları daha isabetlidir.”

Muasır yazarlardan Eskicioğlu da bu görüşü benimsemektedir. O, fabrikaların makinelerini toprağa kıyas ederek üretim yapan makinelerin zekâta tabi olmadığını, zekâtın fabrikaların gelirinden alınması gerektiğini şöyle açıklamaktadır: “Zekât sisteminde sermaye vergisi var desek yanlış olur. Çünkü sermaye denildiği zaman bunun içine sabit sermaye ve döner sermaye girmektedir. Üretimdeki sabit sermaye makineler ve üretim tesisleridir. İslâm geleneğinde üretimde sabit sermaye ve üretim vasıtalarından vergi alınmaz. Mesela toprak üretim vasıtasıdır. Tarlanın bizzat kendisinden vergi alınmaz; üretim yoluyla meydana getirilen mahsulden, üründen alınır ve normal şartlar altında 1/10 nispetinde alınır. Âyetle, ‘Her biri mahsul verdiği zaman mahsulünden yiyin, devşirildiği ve toplandığı gün de hakkını verin’ buyurulmuştur. Hz. Peygamber mücmel

olan bu âyetin manasını şu hadisiyle açıklamaktadır: *‘Yağmur ve kaynak suları ile sulananlarda öşür (1/10 vergi), aletle sulama suretiyle yetiştirilen mahsulde yarı öşür (1/20 vergi) vardır.’* Buhârî’nin naklettiği bir hadiste de şöyle buyurulmaktadır: *‘Yağmur ve kaynak suları ile sulanan yahut kökleri suyu bulan mahsulde tam öşür (1/10 vergi), sulama ameliyesiyle (insan, hayvan ve teknik alet yardımıyla faydalanarak) yetiştirilen mahsullerde yarı öşür (1/20 vergi) vardır.’*

Bu âyet ve hadislerden anlaşıldığı üzere üretimde vergi, üretim vasıtalarından değil, meydana getirilen üründen, masrafsız normal üretimden yüzde on (%/10) nispetinde alınmaktadır. Üretim vasıtasının bizzat kendisinden vergi almak demek, üretimi baltalamak demektir. Çünkü üretimi sağlayan makineden vergi (zekât) almak onun bir parçasını almak demektir. Bir parçası koparılıp alınan makine ise çalışmaz ve üretim yapmaz. Bu sebeple sanayi sektöründe üretim araçlarından değil, meydana getirilen üründen yüzde olarak zekât alınır.”

Bangladeşli meşhur ekonomist Abdul-Mennan da bu görüşü benimser, ancak ona göre farklı sanayi dallarında üretim ve kâr farklı olacağı için zekât nispetleri de esnek olmalıdır.

Hem yüksek lisansı hem de doktorası zekât ile ilgili olan Emrullah Dumlu ile zekât konusunda önemli bir çalışması olan İbrahim Paçacı da bu görüşü benimsemektedirler. Dumlu ayrıca sanayi sektörünün gelirinde yıllanma şartı aranmayacağı gibi, nisap şartının da gerekli olmayacağını düşünmektedir. Dumlu nisabın şart olmayışını Ebû Hanife’nin toprak mahsulleriyle ilgili görüşüne kıyas yapmaktadır. Ebû Hanife’ye göre toprak mahsullerinde nisap şartı aranmaz; azı da çoğu da zekâta tabidir. Paçacı konuyla ilgili şunları söylemektedir. “Atölye ve fabrikalar günümüzde önemli bir servet ve gelir kaynağı haline gelmiştir. Bunları, zekâttan muaf olan temel ihtiyaçlar ve sanatkârın el aleti gibi kabul etmek mümkün değildir. Dolayısıyla bunlar zekâta tabidir. Ancak bunların değeri üzerinden zekâta tabi tutulması işletmelere ağır zekât yükü yükleyecektir. Bu nedenle sınaî yatırımlarının zekâta tabi olması ve zekâtının gelirinden verilmesi uygun olur. Prensip olarak İslam Hukukunda, sermayeden ödenen zekât % 2.5 oranında; gelirden ödenen zekât ise % 5 veya % 10 oranındadır. Buna göre sınaî servetin zekâtı sâfi gelirinden % 10 oranında verilmelidir.

Fabrikaların ham maddesine gelince bunu ticaret malı hükmünde kabul edenler vardır. Gufeylî de böyle düşünmektedir. Buna göre ham maddenin üzerinden bir yıl geçtikten sonra 1/40 oranında zekâtı verilir.

Bize göre fabrikaların sâfi gelirinden 1/10 oranında zekât verildiği takdirde ham maddenin ayrıca zekâtını vermeye gerek kalmaz. Çünkü ham madde üretilip mamul hale getirilmediği ve satılmadığı sürece gelire dönüşmez. Ham madde mamul hale getirilip satıldığı takdirde zaten 1/10 nispetinde zekâtı verilir. Kesat durumlarında ise, İmam Mâlik’in ticaret mallarıyla ilgili “satıldığı zaman bir yıllık zekâtı verilir” görüşüne göre amel edilebilir ve bu, mal sahibi açısından daha kolay olur.

SONUÇ

Sanayi tesislerinin zekâtıyla ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse şunlar söylenebilir:

1. İslâm nakle/vahye dayalı bir din olduğundan fikhî bir mesele konusunda hüküm verilirken bunun doğrudan veya dolaylı olarak bir nassa/âyet veya hadise dayandırılması gerekir. Bu, mümkün olmadığı takdirde hakkında nass bulunan bir meseleye kıyas edilerek hükmünün tespit edilmesi, aklî ve mantıkî istidlal yapılarak hükmünün tespit edilmesinden daha isabetli olur, diye düşünmekteyiz. Sanayi tesislerine gelince, bunlar zekâta tabi oluşu Sünnet ile sabit olan mallar arasında en fazla ziraî araziye benzemektedir. Ancak fabrikanın araziye benzeyen yönleri de farklı yönleri de söz konusudur. Fabrika gayrimenkul olması bakımından ziraî arazi ile aynı özelliği taşımaktadır. İşçi, teknik personel maaşları, makinelerin bakımı, belli sürelerde parça veya makine değişimi ve benzeri yönlerden ziraî araziden farklı ve daha masraflıdır. Buna karşılık ziraî araziye nazaran çoğunlukla sahibine daha fazla gelir kazandırmaktadır. Zira ziraî arazinin bir

kısmı, üretilen ürün cinsine göre yıllık birkaç ay boyunca ürün verirken; diğer bir kısmı ancak bir defa ürün verir. Fabrikaların çalışma süresi ise çoğunlukla daha uzundur. Bu nedenle sanayi tesislerini, zekâta tabi oluşu sahih hadis rivayetleriyle sabit olan ziraî araziye kıyas edilmesinin daha isabetli olduğu söylenebilir.

2. Sanayi tesislerini ticaret malı kabul edip parasal değeri gelirine ilave edilerek toplamından 1/40 nispetinde zekât verilir, diyenlerin görüşünün müdellel ve zekât hukukuna muvafık olduğu söylenebilir. Zira sanayi tesislerini ticaret malına kıyas etmek mümkündür. Zekâtlandırma sisteminde ise, ya malın kârı/geliri ana sermayesine ilave edilerek toplamından 1/40 ya da sadece gelirinden 1/10 nispetinde zekâtı verilir. Dolayısıyla İslâm hukuku açısından sanayi tesislerinin safi gelirinden 1/10 nispetinde zekât vermek fikhî kurallara uygun olduğu gibi, ana sermayesinin net kârına ilave edilerek toplamından 1/40 oranında zekâtını vermek de hukukî ilkelere uygundur. Fakat sanayi tesislerinin ana sermayesini zekâta tabi tutmak, birtakım zorluklara sebebiyet vereceğinden bu görüşü tavsiye etmiyoruz.

3. Ahkâm konusunda Müslümanlar eşittir. Dolayısıyla aynı vasıfları taşıyan veya birbirine benzeyen mallardan farklı oranlarda zekât almak vergi eşitliğine terstir. Tarla, bahçe ve arı balından 1/10 oranında zekâtı alındığı halde fabrikanın ana sermayesinden zekât alınmayıp net kârından 1/40 nispetinde zekât almak, vergi eşitliğine aykırı olup fabrika sahibinin lehine bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Böyle bir durumun ortaya çıkmaması için ya sanayi tesislerinin ana sermayesinin gelirine ilave edilerek toplamından 1/40 oranında zekât almak veya net kârından 1/10 nispetinde zekât almak gerekir. Yunus Vehbi Yavuz da İslâm'ın vergi adaletini gerekçe göstererek kiralık gayrimenkullerle sanayi tesislerinin hem kendilerinden hem de gelirlerinden zekât alınması gerektiğini ifade etmektedir.

4. Zikredeceğimiz nedenlerden dolayı sanayi tesislerinin sâfi gelirinden 1/10 nispetinde zekât verilir diyenlerin görüşüne iştirak ederek bunun daha kolay ve daha makul olduğunu ifade etmek istiyoruz:

A. Sanayi tesislerinin zekâtтан muaf tutulup yapılan parasal tüm masraflar çıkarıldıktan sonra fabrikaların sâfi gelirinden 1/10 oranında zekât verilmesi zekât hukukuna daha muvafık, toplumun maslahatı bakımından daha uygun olduğu söylenebilir. Çünkü sanayi tesislerini ziraî arazi veya bal arısına kıyas yapmak sahihtir. Tarlanın mahsulü normal şartlarda 1/10 oranında zekâta tabidir. Fabrikanın da parasal tüm harcamaları çıkarıldıktan sonra sâfi gelirinden zekâtı verildiği takdirde ziraî arazi ile eşit hale gelir.

B. Dâhili veya harici bir takım nedenlerden ötürü zaman zaman sanayi üretimi düşebilir veya fabrika bir süre kapalı kalabilir. Sanayi tesislerinin sâfi gelirinden zekât verildiği takdirde bu gibi durumlarda mal sahibinin aleyhine bir durum söz konusu olmaz.

C. Sanayi tesislerinin gelirinden zekât vermek mal sahibine ilave bir külfet getirmez. Makinelerinin kıymeti gelirine ilave edilerek toplamından ticarî servet gibi 1/40 nispetinde zekâtını vermek mal sahibine ilave bir külfet getirir. Çünkü bu durumda her yıl makinelerin kıymetlendirilmesi gerekir. Kişi kendisi bunu yapamıyorsa, bu işi yapan muhasebecisi de yoksa bunu ücretle yaptırması gerekir. Bu da doğal olarak mal sahibine malî bir külfet getirmektedir. Bu, aynı zamanda zekât olarak verilen nispete de yansiyacaktır.

Ham madde konusuna gelince fabrikaların sâfi gelirinden 1/10 oranında zekât verildiği takdirde ham maddenin ayrıca zekâtını vermeye gerek kalmaz diye düşünmekteyiz.

Burada şunu da ifade edelim ki; fabrika, kiralık gayrimenkuller ve benzeri mallardan kazanılan gelirden ilk zekât verilirken 1/10 oranında, daha sonraki yıllarda 1/40 oranında verilir. Çünkü bu tür paralar ilk ele geçince nâmi olan malın geliri olarak, daha sonraki yıllarda ise farklı yollardan insanın eline geçip tasarruf amacıyla biriktirdiği para olarak değerlendirilir. Bilindiği üzere mahsul tarladan kaldırılınca zekâtı verilirse yıllarca ambarda kalsa tekrar zekâtının verilmesi gerekmez. Ancak para hükmen nâmi sayıldığından her yıl zekâtı verilmesi gerekir. Keza kişi

tarlasından mahsulünü kaldırıncı 1/10 veya 1/20 oranında zekâtını verirken; esnaf ticarî amaçla tarım ürünlerini satın alıp ticaretini yaptığında 1/40 oranında zekâtını verir. Dolayısıyla bir malın zekât oranı kazanacağı vasıf itibarıyla farklı olabilmektedir. Hayvanlar için de böyle bir farklılık söz konusudur. Zira hayvanlar sâime iken sayı olarak zekâta tâbi iken; ticaret malı olunca kıymeti üzerinden zekâta tâbi olur.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Âdıl Abdullah, Halil Hani, *Zekâtü'l-Müsteğellât fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Nablus: 2007.
- Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, (855/1451), *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre b. Berdezbe (256/870), *Sahihü'l-Buhârî*, (thk. eş-Şeyh Kasım eş-Şimâî er-Rufâî), Beyrut: Şirketu Dâri'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam,1997.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Bahar Yayınları, 1995.
- Dumlu, Emrullah, *Ticaret Mallarının Zekâtı*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), *Sünenü Ebî Dâvûd*, Beyrut: Dâru'l-Cinân, 1988.
- Erdal, M. Ünsal, *Mikro İktisat*, Ankara: 2014.
- Erkal, Mehmet (ö. 1436/2015), Zekâtla İlgili Bazı Meseleler, *1.Uluslar Arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya: Kombad Yayınları, 1997.
- Eskicioğlu, Osman (ö. 1439/2018), İslâm Toplumunda Vergi ve Bazı Problemlerin Çözümü, *1. Uluslar Arası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya: Kombad Yayınları, 1997.
- Günay, Hacı Mehmet, “Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı”, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Ğufeylî, Abdullah b. Mansur, *Nevâzilü'z-Zekât*, Riyad: Dâru'l-Meyan, 2008.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm (456/1064), *el-Muhallâ, bi'l-Âsâr*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir el-Kâdi) Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010.
- İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid, el-Kazvinî (275/888), *Sünen-ü İbn Mâce*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1996.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Kurtubî (595/1199), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1996.
- Karadâvî, Yusuf, *Fıkhu'z-Zekât*, Beyrut: Müessesetü'r –Risâle, 1991.
- Karaman, Hayrettin, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Mâlik, Mâlik b. Enes (179/795), *el-Muvatta*, Beyrut: Dâru İhyâi'l-Ulum, 1994.
- Maverdî, Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (450/1058), *el-Hâvî'l-Kebîr, fi Fıkhî'l-Mezhebi'l-İmami's-Safîi, Şerhu Muhteseri'l-Muzenî*, (thk. tlk. eş-Şeyh Muhammed Muavved, eş-Şeyh Adil Ahmed), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Mergînânî, Burhanuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî Bekir, (593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, Beyrut: Şirketu Dari'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, ts.
- Muhâcine, Hüseyin Velid, *Zekâtü'l-İkâr Mefhumuhâ ve Ahkamühâ el-Fıkhiyye*, b.y., 2006.

- Paçacı, İbrahim, *Günümüz Ekonomik Şartlarına Göre Zekâta Tabi Mallar*, Ankara: 2015.
- San'ânî, Ebû Bekir Abdurrazzâk b. Hammâm (211/827), *el-Musannef*, Beyrut: 1972.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl (483/1090), *Kitâbu'l-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2010.
- Şaban, Zekiyuddin, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh-i)*, Trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (279/892), *el-Câmiu's-Sahih, Sünen-ü Tirmizî*, (thk. thr. Muhammed Fuâd Abdulbaki), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, ts.
- Yavuz, Yunus Vehbi, *İslâm'da Zekât Müessesesi*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1983.
- Yahya, Ahmed İsmail, *ez-Zekât İbâdetün Mâliyyetün ve Edâtün İktisadiyyetün*, Kahire: Dâru'l-Maarif, ts.
- Zuhaylî, Vehbe, *Usûlü'l-Fıkh-i'l-İslâmî*, Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1986.